

Tien jaar Stichting Duinbehoud:

Naar een offensieve aanpak van het duinbehoud

door A.H.P.M. Salman

Het tienjarig bestaan van de Stichting Duinbehoud is gekenmerkt door een grote activiteit. Achtereenvolgens verschenen het boek "Vogels van Berkheide", het jubileumfotoboek "Duinen, van zand tot landschap" en een lespakket met een reusachtige wandplaat. Maar er werd ook een internationaal congres gehouden, dat bijzonder succesvol verliep. Eén van de lezingen tijdens het slotsymposium ging over de activiteiten van de Stichting Duinbehoud in de afgelopen tien jaar en over de toekomst van het duinbehoud. Hier een aangepaste Nederlandstalige versie van deze lezing.

De duinen vormen nog altijd één van de meest natuurlijke landschappen van Nederland. Terwijl van veel andere landschappen weinig meer over is, kunnen we wat de duinen betreft nog spreken van een uiterst gevarieerd natuurgebied van internationaal formaat. Vergeleken met duingebieden in een aantal andere landen steken de Nederlandse duinen immers tamelijk gunstig af.

Toch mag de situatie in Nederland bepaald niet worden geïdealiseerd. Tal van gebieden zijn de afgelopen 200 jaar afgegraven of ten offer gevallen aan stadsuitbreidingen en industrie. Stuwend duin komt al sinds de dertiger jaren vrijwel nergens meer op grote schaal voor in verband met de zeeweringsfunctie. Natuurlijke, vochtige duinvalleien zijn grotendeels verdwenen door toedoen van de waterwinning. Veel duingebieden staan onder zware druk van recreatie.

Zelfs nu nog staan in diverse gebieden nieuwe waterwinprojecten op stapel, er worden plannen ontwikkeld voor meer dan tien nieuwe golfbanen en voor nieuwe woningbouwlocaties in de duinen rond Den Haag. De gemeente Zandvoort tenslotte voert al jaren een ongehoord wanbeheer in haar duinterreinen, waarover in dit blad regelmatig wordt bericht.

Natuurbescherming

Welke rol heeft de Nederlandse na-

tuurbescherming gespeeld in de loop van de tijd?

Wat de Nederlandse duinen betreft hebben de eerste natuurbeschermers zich gemanifesteerd vanaf ongeveer 1870. Het waren echter enkelingen, zoals F.W. van Eeden en Jac. P. Thijsse. Er was toen nog nauwelijks sprake van een maatschappelijk draagvlak voor natuurbescherming.

Texel, 1983: eerste zand voor de versterking van de zeereep (foto: N. Kösters).

In feite is het behoud van de duinen als landschap eeuwenlang te danken geweest aan adellijke grootgrondbezitters, die er hun jachtgebied hadden, en ook aan haar functie als natuurlijke zeewering. Sinds de

komst van waterleidingbedrijven in de tweede helft van de 19e eeuw heeft juist deze waterwinning bescherming geboden tegen andere aantastingen, zoals woningbouw.

Afgezien van enkelingen leken natuurbeschermers er tot kort geleden van overtuigd dat duinbehoud en waterwinning hand in hand gingen. De twee grote natuurbechermings-akties in de 60-er jaren wat de duinen betreft waren gericht tegen de uitbreiding van het Rotterdamse havengebied (ten koste van het duingebied De Beer) en tegen de aanleg van een weg van Den Haag naar het noorden, die bekend is geworden als de Duinweg. Bij deze laatste actie waren natuurbeschermers en waterleidingbedrijven als vanzelfsprekend gezwo- ren bondgenoten en met vereende krachten werd de Duinweg tegengehouden.

Werkgroep Waterwinning

Maar uiteindelijk werd in 1975 de knuppel in het hoenderhok gegooid. Een groep biologen uit Leiden richtte de landelijke Werkgroep Waterwinning en de regionale Werkgroep Berkheide op en begon de duinwaterwinning ter discussie te stellen. Enkele jaren daarvoor was er een regeringsvoornemen verschenen, dat meer dan een verdubbeling van de duinwaterwinning door middel van infiltratie in het vooruitzicht stelde. Tal van fraaie duinterreinen, met name in Meijndel en Berkheide, zouden worden omgetoverd in infiltratiegebieden. De beide werkgroepen verzetten zich daartegen en voelden zich daarin gesteund door een eveneens in 1975 verschenen publikatie van dr. G. Londo van het Rijksinstituut voor Natuurbeheer, getiteld "Infiltreren is nivelleren". Onderzoek leerde dat de effecten van de waterwinning op de natuur groter waren dan eerst was verondersteld.

Voor de Werkgroep Waterwinning brak een periode aan van oriëntatie in de problematiek van waterwinning, watervoorziening en waterverbruik. Het resultaat daarvan was een alternatief scenario, waarin waterbesparing, onderlinge koppeling van waterleidingbedrijven en nieuwe technieken en produktiewijzen centraal stonden. Spaarbekkens buiten de duinen kwamen in de belangstelling te staan en er werd aangedrongen op proefnemingen met de techniek van diepinfiltratie.

Door middel van studiedagen, symposia en later een eigen tijdschrift (DUIN) werd de nieuwe visie wereldkundig gemaakt. Geleidelijk begon de particuliere natuurbescherming zich bewust te worden van de barsten in het "huwelijk" met de waterwinning. En ook binnen de rijksoverheid begonnen ambtenaren van verschillende departementen het met elkaar aan de stok te krijgen over de duinwaterwinning.

Stichting Duinbehoud

De kentering in het denken luidde een periode van conflicten in, die werd gemarkeerd door de oprichting van de Stichting Duinbehoud in 1977. Tal van bezwaarschriften werden ingediend tegen aanvragen voor konkrete uitbreidingen van de duinwaterwinning, waardoor de realisering daarvan moest worden uitgesteld.

Door de bezwarenprocedures werden de nationale en provinciale overheden zich bewust van de problematische kanten van de geplande toename van de duinwaterwinning. Er werden grootscheepse onderzoeksprojecten opgezet: een milieu-effectrapport en het zgn. Integraal Onderzoek Drinkwatervoorziening Zuid-Holland (I.O.D.Z.H.). De conclusies daarvan bevestigden de bezwaren van de Stichting Duinbehoud. Het beleid werd drastisch bijgesteld: in plaats van de geplande verdubbeling van de oppervlakte-infiltratie zou moeten worden gestreefd naar een geleidelijke vermindering. De toepassing van met name diepinfiltratie zou moeten worden bevorderd.

Mede door deze conclusies werd een aantal uitbreidingsprojecten geheel voorkomen, zoals in de Kennemerduinen en in Waalsdorp (bij Den Haag). Weer andere projecten werden drastisch in omvang verkleind, zoals in Berkheide en in de Westlandse duinen.

Regeneratie

In het kader van de milieu-effectrapportage Waterwinning Zuid-Kennemerland werd door Leidse onderzoekers het concept "regeneratie" ontwikkeld. Dit hield in: terugdringing van de waterwinning uit een bepaald gebied zodat zich daar weer oorspronkelijke vochtige duinvalleien zouden kunnen ontwikkelen. Dit concept is zeer werkbaar gebleken, met name in het I.O.D.Z.H. Het ziet er thans naar uit dat regeneratie van enige dungebieden over slechts enkele jaren kan beginnen.

Wie denkt dat de Stichting Duinbehoud nog altijd in staat van oorlog verkeert met de waterleidingbedrijven, heeft het mis. Van onze kant bestaat wel degelijk begrip voor de situatie van de bedrijven en bovendien hebben sommige bedrijven zich goede duinbeheerders getoond, met oog voor de natuurbelangen. Er is steeds meer sprake van constructief overleg over het beheer en de Stichting Duinbehoud ziet overleg over regeneratie dan ook met enig optimisme tegemoet.

Een paar voorbeelden van andere acties

De Stichting heeft zich ook beziggehouden met andere zaken dan waterwinning. Zo heeft zij zich ingespannen voor een verbetering van de

wettelijke bescherming van de duinen en voor een betere afstemming van recreatie, jacht, bosbeheer en kustverdediging op de natuurbelangen.

Aanbevelingen van de Werkgroep Berkheide leidden tot een regulering van de recreatie in Berkheide. Het aantal broedparen van de Wulp steeg in 5 jaar tijd van 5 naar 33, ondanks de hervestiging van de Vos en de toename van kraaiachtigen in die zelfde periode.

Door de Stichting Duinbehoud werden maatregelen bepleit tegen de ernstige kustafslag op Texel, waardoor belangrijke natuurgebieden in hun voortbestaan werden bedreigd. Mede door de belangen van de recreatie besloot de Minister van Verkeer en Waterstaat enige jaren geleden om het dungebied te beschermen door middel van regelmatige zandsuppleties op het strand.

Als derde voorbeeld wil ik een door de Stichting opgesteld rapport noemen, waaruit bleek dat de wettelijke bescherming van de duinen in Zuid-Holland tegen allerlei bedreigingen sterk te wensen overliet. Het provinciaal bestuur heeft sindsdien initiatieven toegezegd om die bescherming te verbeteren. Daarnaast werden rapporten opgesteld over Nationale Parken en over de toepassing van de Natuurbeschermingswet. Ook op het gebied van voorlichting

Opgedroogde infiltratieplas in Meyendel (foto: E. Wanders).

en edukatie is de Stichting steeds aktiever geworden. Er werd een reizende tentoonstelling gemaakt, evenals diaklankbeelden en folders en onlangs is een lespakket voor het onderwijs uitgebracht.

Strategie

Tien jaar geleden is de Stichting Duinbehoud opgericht als reactie op konkrete bedreigingen. In de eerste jaren van haar bestaan is de opstelling sterk volgend geweest: er werden bezwaren ingediend, beroepsprocedures ingesteld en alternatieven naar voren gebracht voor de bedreigingen. De natuur was in het defensief.

Vanuit deze defensieve opstelling heeft zich echter geleidelijk een overlegsituatie ontwikkeld met enkele bedrijven en met overheden. Er kwam steeds meer actieve inbreng in een dialoog over de afweging van alternatieven. Als vervolg op deze ontwikkeling van actiegroep tot gesprekspartner is de afgelopen jaren sprake van een derde fase in het functioneren van de Stichting. Er worden konkrete, constructieve aanzetten gegeven voor de ontwikkeling en uitvoering van beleid, beheer en onderzoek. De natuurbescherming in de duinen is thans in het offensief en dat is een belangrijke ontwikkeling. Een offensieve strategie is immers nodig voor het behoud van de duinen als levend landschap en voor de ontwikkeling van natuurlijke potenties.

Er moet "tegen-druk" worden ontwikkeld, die moet voorkomen dat de duinen worden bedolven onder de aanhoudende druk van maatschappelijke activiteiten. Deze gewenste offensieve strategie moet allesomvattend zijn. Zij moet doorklinken in het rijksbeleid, waar het gaat om publiekrechtelijke bescherming, maar ook in privaatrechtelijke veiligstelling, in de beheerssituatie, in het natuurbeheer zelf, in het onderzoek en in de voorlichting.

Rijksbeleid

Het rijksbeleid in de 70-er jaren werd onder meer gemarkeerd door de volgende stappen:

- de hoofdfunctie natuur werd toegekend aan het gehele duingebied (Nota Landelijke Gebieden)
- de status Grote Eenheid Natuurgebied werd voorgesteld voor alle grotere duingebieden
- er werd besloten te streven naar de

instelling van maar liefst zeven Nationale Parken in de duinen (Nota Nationale Parken).

In tal van opzichten heeft dit beleid zeker stimulerend gewerkt. De intenties waren uitstekend. Maar ik wil twee kanttekeningen plaatsen bij de uitvoering ervan.

Allereerst het beleid ten aanzien van Nationale Parken. In de oorspronkelijke beleidsvoornemens is natuurbehoud duidelijk de eerste doelstelling van een Nationaal Park, met op de tweede plaats natuurgerichte recreatie en voorlichting. De ervaringen tot nu toe hebben echter geleerd dat er bijzonder grote aandacht is voor recreatie, mogelijk ook ten koste van natuurbelangen. Bij velen is twijfel gerezen of het instrument Nationaal Park nog wel ten dienste staat van natuurbehoud en -herstel.

In 1981 werd de Demonstratieve Duinfietstocht gehouden, van IJmuiden naar Meyendel (foto: F. Steenkamp).

Van etiket naar wet

Een tweede kanttekening bij het gevoerde beleid is dat de beleidsvoornemens voor een aanzienlijk deel bestaan uit het opplakken van "groene etiketten". Dit heeft weliswaar een belangrijke functie, maar het is tevens noodzakelijk dat een meer stringente, wettelijke bescherming tot stand wordt gebracht. Tot op de dag van vandaag houd je als natuurbeschermers steeds weer je hart vast als er weer een projektontwikkelaar een plan lanceert voor wéér een nieuwe woningbouwlokatie in het duingebied. Dat kan je weken werk bezorgen! Aan deze ongewenste vorm van werkverschaffing moet een eind worden gemaakt.

Verbetering van de gemeentelijke bestemmingsplannen is in veel gevallen dringend gewenst. Helaas zijn deze plannen zeer gevoelig voor poli-

tieke veranderingen en lokale initiatieven. Een nog stringenter veiligstelling is dan ook nodig: het gehele duingebied dient te worden beschermd krachtens de Natuurbeschermingswet. Bij actuele bedreigingen is onmiddellijk ingrijpen geboden. Tot op heden is dit voor de duinen nog onvoldoende gebeurd.

Eigendom

Niet alleen wetten kunnen bescherming bieden, maar ook het eigendomsrecht. Er dient dan ook verbetering worden gebracht in de eigendomsituatie. Wanneer het natuurbehoud een speelbal dreigt te worden van politieke tegenstellingen, moeten eigendom en beheer zoveel mogelijk overgaan naar particuliere natuurbeschermingsorganisaties.

Beheerssituatie

In tal van gebieden is samenvoeging van kleinere beheerseenheden (of intensief overleg tussen beheerders) gewenst, teneinde een integraal beheer te kunnen voeren. Meer integratie is noodzakelijk, omdat de onderlinge afstemming van de diverse functies van de duinen nu eenmaal ruimte kost. Voor een effectief recreatie-zoneringsbeleid is ruimte gewenst.

De voor regeneratie gewenste herstructurering van de duinwaterwinning kan alleen plaatsvinden indien een voldoende groot gebied in ogenschouw wordt genomen. En niet in de laatste plaats kan natuurontwikkeling, waarin geomorfologische en hydrologische processen een rol spelen, niet in kleine gebieden worden gerealiseerd.

Omdat regeneratie en natuuront-

wikkeling met name in de qua beheer versnipperde Zuidhollandse duinen belangrijke kansen hebben, pleit de Stichting Duinbehoud al enkele jaren voor de totstandkoming van een Zuidhollands Duinreservaat.

Plannen voor een enorme uitbreiding van de duininfiltratie vormden de aanleiding tot de oprichting van de Stichting Duinbehoud in 1977 (foto: eigendom PWN).

Natuurontwikkeling

Het is noodzakelijk om zo spoedig mogelijk te komen tot een uitwerking en een praktische uitvoering van de beleidsvoornemers voor regeneratie en natuurontwikkeling. Er liggen in diverse gebieden uitstekende mogelijkheden. Bij regeneratie van waterwingebieden moeten we ons realiseren, dat niet alleen flora en vegetatie van groot belang zijn, maar ook dat we moeten beginnen te kijken naar geomorfologie, hydrologie en bodem.

Maar er liggen ook kansen voor natuurontwikkeling voor de kust. Met name in Zuid-West Nederland, waar zich in de zgn. Voordelta een uit-

gestrekt complex van zandbanken vormt. Zolang vanuit de natuurbescherming geen duidelijke claims op tafel zijn gelegd, blijft er een vacuüm bestaan dat gemakkelijk door anderen kan worden opgevuld.

Onderzoek

Onderzoek blijkt steeds weer onontbeerlijk voor een wetenschappelijk verantwoord duinbeheer. Zeker als het gaat om regeneratie en natuurontwikkeling bestaat er nog onvoldoende kennis en ervaring. Een wetenschappelijke onderbouwing van keuzes en een begeleiding van experimenten stelt nieuwe eisen aan onderzoeksinstellingen. Twee jaar geleden heeft de Stichting Duinbehoud een vermindering in de hoeveelheid onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek in de duinen gesignaleerd en daarnaar een enquête laten houden, die de vermoedens bevestigde. Zij heeft vervolgens haar

steun verleend aan een initiatief voor de heroprichting van een Centrum voor Duinonderzoek, met als hoofdkwartier het met sluiting bedreigde Biologisch Station Weeversduin te Oostvoorne. Het Centrum beoogt stimulering van bestaand en nieuw onderzoek en meer samenwerking en taakverdeling tussen bestaande instellingen.

Voorlichting

Als laatste aandachtspunt wil ik de voorlichting noemen. Het publiek als belangrijke gebruiker van de duinen, vooral als rekreatant, moet worden doordrongen van het belang en de kwetsbaarheid van de duinen.

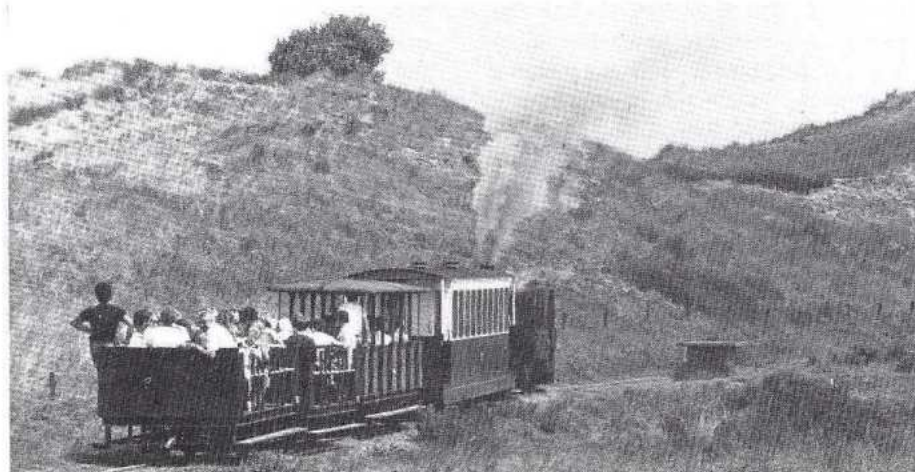
Perspektieven

Ruim tien jaar gelden zag het er bijzonder slecht uit voor het Nederlandse duingebied. Waterwinning, havenontwikkeling, massatoerisme en verstedelijking dreigden het duingebied te verpulveren. Door een combinatie van particulier initiatief, bestuurlijke bewustwording en een inzakkende ekonomie is de schade beperkt gebleven.

Het aantal bedreigende ontwikkelingen is de afgelopen 10 jaar echter niet of nauwelijks afgenomen. De Stichting Duinbehoud zal zich dan ook sterk blijven maken voor natuurbehoud en natuurontwikkeling. De inzet zal niet langer zijn om de schade te beperken, dat kunnen we ons niet langer veroorloven. De inzet zal zijn het boeken van vooruitgang.

Het belang van de Nederlandse duinen in nationaal en internationaal verband legt ons een bijzondere verantwoordelijkheid op. Vanuit die verantwoordelijkheid heeft de Stichting Duinbehoud het initiatief genomen tot het eerste Europese congres over beheer en behoud van kustduinen en tot de oprichting van een Europese Unie voor Kustduinen en omliggende gebieden (zie elders dit nummer). Nederland mag trots zijn op haar duinen en op haar voortrekkersrol. De keerzijde is echter, dat er nu vanuit alle hoeken van Europa nog meer dan voorheen naar ons gekeken zal worden. Dat plaatst ons werk in een Europees perspectief: een uitdaging die we niet uit de weg mogen en willen gaan.

Albert Salman is sinds 1975 actief in het duinbehoud en vanaf 1979 sekretaris van de Stichting Duinbehoud.

De Stichting Duinbehoud wil natuurgerichte rekreatie bevorderen. Voorzieningen als dit toeristentreintje (in Berkheide) horen echter niet in de duinen thuis (foto: E. Hüge).